

Tarjányi Pálné

Német egyesületek Bátaszéken

(részlet)

Bátaszék történetében az egyesületi élet első időszaka az 1867-től 1914-ig terjedő időszak. Szigorú korszakhatárokat szabni azonban lehetetlen, mivel jónéhány akkor virágzó egyesület alapítása jóval korábbi időkre tehető. Az egyesületi életet szabályzó törvényekhez a már működő egyesületeknek is alkalmazkodniuk kellett. Így került sor újjáalakulásukra, alapszabályaik újrafogalmazására.

Egyesületek, amelyek 1867 és 1914 között alakultak (Tolna Megyei Levéltár Alapszabálygyűjtemény):

- *Bátaszéki Lövésztestület* (alapítva 1736-ban, újjáalakult 1874. szeptember 18-án),
- *Máriacelli Társulat* (alapítva 1832-ben, újjáalakult 1872-ben),
- *Polgári és Kisgazda Népkör* (alapítva 1880),
- *Bátaszéki Temetkezési Egylet* (1881),
- *Bátaszéki Általános Ipartestület* (1891),
- *Bátaszéki Gyászkocsi Társulat* (1891),
- *Bátaszéki Polgári Kaszinó* (1892),
- *Bátaszéki Magyarosító Egylet* (1893),
- *Bátaszéki Önkéntes Tűzoltótestület* (1894),
- *Bátaszéki Katolikus Kör* (1897),
- *Bátaszéki Katolikus Legényegylet* (1898),
- *Bátaszéki Katolikus Ifjúsági Önképzőkör* (1898),
- *Bátaszéki Iparos Olvasókör* (1900),
- *Olvasókör* (1905),
- *Bátaszéki Keresztény Munkásegylet* (1906),
- *MÁV Vasutasok Köre* (1906),
- *Bátaszéki Dublér Egylet* (1908).

A felsorolt egyesületek tevékenységük szerint csoportosíthatók. Eszerint megkülönböztetünk:

a) *Szakmai, érdekvédelmi egyesületek* (pl. *Bátaszéki Általános Ipartestület*, *MÁV Vasutasok Köre*, *Bátaszéki Katolikus Legényegylet*). Ezeknek az egyesületeknek az iparosok érdekképviselője, érdekeik előmozdítása, valamint a köztük és a tanoncok, illetve segédek közötti súrlódások elrendezése volt a céljuk.

b) *Társasági és kulturális egyesületek* (pl. *Polgári és Kisgazda Népkör*, *Bátaszéki Polgári Kaszinó*, *Bátaszéki Iparos Olvasókör*, *Olvasókör*, *Bátaszéki Katolikus Ifjúsági Önképzőkör*). Olvasókörök majdnem minden településen működtek abban az időben. Könyvtárakat hoztak létre. Ippal, mezőgazdasággal, általános műveltséggel kapcsolatos ismereteket terjesztettek. A szabadidő hasznos eltöltésének és a társasági életnek a színterei voltak. Nők is lehettek tagjai.

A bátaszéki templom (Fóris Zsolt felvétele)

A szerző a Pécsi Tanárképző Főiskolán 1978-ban végzett német nemzetiségi és történelem szakon. 1978-tól 1991-ig a Bátorfői Általános Iskolában tanított németet és történelmet, 1991-től a Bátorfői II. Géza Gimnáziumban németet. Péccsett az egyetemen német nyelv és irodalom nemzetiségi szakon újabb diplomát szerzett. A kétnyelvű diplomamunkáját a bátaszéki német egyesületekről írta. 2018 óta nyugdíjas.

Bátaszék Tolna vármegye Szekszárdi járásában található, mintegy 6700 lakosú kisváros. Már a honfoglalás előtt is lakott hely volt, története messzire nyúlik vissza. 1142-ben II. Géza király ciszterci szerzeteseket telepített le Széken az ausztriai Heiligenkreuzból, akik monostort építettek a régi falu helyén, s ezt Cikádornak nevezték el. A cikádori apátok új gazdálkodási eljárásokat honosítottak meg, rendszeresen utaztak Franciaországba, pápák és királyok megbízásából. Az apátság gazdaságilag is jelentős központtá vált, amit az jelez a legvilágosabban, hogy még a pápa és a negyedik lateráni zsinat is foglalkozott a cikádori ciszterciek szőlőfelvásárlásával és borügyleteivel. A tatárjárás véget vetett a virágzó monostori életnek. 1242 március elején ugyanis egy portyázó tatár csapat felgyújtotta és porig rombolta a monostort és a templomot. A pusztítás oly mértékű volt, hogy a ciszterciek száz évig sem tudták befejezni a helyreállítást.

1419 őszén érkeztek meg a benecés szerzetesek, s ezzel új fejezet kezdődött Bátaszék történetében. Apátjuk Imre, a hatalmas Újlaki család tagja, nem csak a monostor helyzetét erősítette meg, de gazdasági téren is sokat köszönhet neki a környék. Bátaszék például az ő idején fejlődött mezővárossá, jelentős iparosréteg alakult ki, a lakosság számának növekedését mutatja, hogy új városrészsel gyarapodott; a korábbi Alsóvárosnak nevezett településmag mellett Szék-Felsővárossal. A békés belső fejlődésnek a törökök előrenyomulása vetett véget.

A török uralom alatt a település elnéptelenedett. Maga a város a török kor elején kb. száz, a XVII. század közepén ötven szegényes, deszka tetejű házból állt. A palánk mély és széles árokkal volt körül véve, melynek csapóhidját minden éjjel felvonták - tudjuk meg Evlia Cselebi híres török utazótól. A török helyőrség, mely főleg bosnyák martalócokból állt, egy aga parancsnoksága alatt élt a széki palánkban. A XVII. századra a lakosság nagy mértékben megfogyatkozott. A török kiűzése után

c) *Sportegyesületek* (pl. Bátaszéki Lövésztestület). Céllövési alkalmak, lövészversenyek révén biztosította tagjainak a rendszeres sporttevékenységet, szórakozási lehetőséget.

d) *Önsegélyező egyletek* (pl. Bátaszéki Temetkezési Egylet, Bátaszéki Gyászokosi Társulat, Bátaszéki Önkéntes Tűzoltó Testület). Ezeknek az egyleteknek volt a legnépesebb tagsága. Havi csekély tagdíjából segélyt, támogatást adtak tagjaiknak bizonyos esetekben (pl. temetésre).

e) *Politikai célokat kifejező egyletek* (pl. Bátaszéki Magyarosító Egylet, Bátaszéki Keresztény Munkásegylet). Az egyesületek tagsága általában hasonló véleményen volt bizonyos dolgokról. Rendszeresen találkoztak, véleményt cseréltek. A szigorú előírások ellenére nem zárhatták ki a politikát az egyesületi életből.

f) *Egyházi egyesületek* (pl. Máriacelli Társulat, Bátaszéki Katolikus Kör, Bátaszéki Katolikus Legényegylet, Bátaszéki Katolikus Ifjúsági Önképzőkörök). Céljuk a vallási élet és a hívők hitükben való erősítése s bizonyos újonnan jelentkező társadalmi-politikai törekvések hatásainak kivédése volt. A XVIII. századi német betelepítés jelentősen megváltoztatta a települést, gazdasági és kulturális téren egyaránt.

Bátaszék a XIX. és XX. század fordulóján

1867 és 1914 között alakult a legtöbb egyesület. A lakosság megoszlása ekkor a népszámlálási adatok alapján a következő volt:

Év	magyarok (fő)	németek (fő)	szerbek (fő)	közülük magyarul beszélők (fő)
1900	1968	5287	205	4623
1910	2119	5605	226	5589

Ha a magyar és német lakosság arányát vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a helyi némettség 1900-ban és 1910-ben is közel két és félszerese a magyarságnak. Érdekes a népszámlálások azon adata, amely a magyarul beszélni tudókat említi. Ha a két népességet, a magyarokat és a németeket eszerint vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy a Bátaszéken élő némettség közelítőleg fele 1900-ban és 1910-ben sem beszélt magyarul.

A német lakosság foglalkozása

A lakosság, köztük a némettség túlnyomó többsége a mezőgazdaságból élt. Az 1910-es népszámlálás adatai szerint mezőgazdaságból 3363, iparból pedig 2700 személy tartotta fenn magát és családját. A mezőgazdaságból élők birtokviszonyait vizsgálva a következő megállapítást tehetjük: száz holdon felüli birtokos csak három volt a településen. Tíz és száz hold közötti nagyságú birtokkal 192-en rendelkeztek. Tíz holdnyi és annál kisebb birtoka 711 személynek volt. A némettség többsége a jómódú kisbirtokosok köréhez tartozott, de sokan közülük valamilyen iparos mesterséggel keresték a megélhetést.

Az 1900-as népszámlálási adatok pontosan megadják az egyes szakmákban dolgozók számát is: 332 kőműves, 68 ács, 45 szabó, 34 cipész, 31 kovács, 31 fonó-szövő, 21 asztalos, 19 vendéglős, 14 gépgyártó, 12 lakatos, 10 pék, 8 fazekas, 7 téglagyártó és 7 mészáros került összeírásra. Feltűnően nagy az építőipari szakemberek, a kőművesek és az ácsok száma. Sok kőműves kereste boldogulását más községben vagy városban, illetve idegenben. Az 1910-es népszámlálás egyik adata szerint 119 személy külföldön dolgozott. Többen *Törökországban, Perzsiában* és más országokban vállaltak munkát. Havonta pénzt küldtek az otthon maradt családnak: feleségnek, gyerekeknek, szüleiknek, akik ennek következtében jólétben éltek. (Többen házat is építettek a küldött pénzből.) A munkát gondosan megszervezték. A kőműves szakszervezet

helyi csoportja előre küldött valakit, aki felderítette Törökországban a munkafeltételeket és a kereseti lehetőségeket. Ez a „hírnök” jelentette Bátaszékre, hogy hány személyre van szükség. Az otthoniak addig pénzt gyűjtöttek az utazásra. *Törökországban* abban az időben bőven akadt munka, mert *Kemal* pasa akkor építette fel a modern *Ankarát*. Iránban a sah palotáján is dolgoztak bátaszéki kőművesek, de megfordultak *Belgrádban* és számtalan más építkezésen is. A kis-ázsiai és balkáni országokon kívül *Svájcban*, *Belgiumban* és más nyugat-európai országokban is alkalmazták őket.

A német lakosság részvétele a közéletben, a település vezetésében

A bátaszéki németek nem voltak közömbösek lakóhelyük sorsa iránt, tevékenyen bekapcsolódtak és aktívan vették ki részüket a mindennapok alakításából. 1902. november 12-én Bátaszéken községi tanácsi választások voltak. A megválasztott személyek névjegyzékét a Bátaszék–Sárköz hetilap őrizte meg:

1. körzet: *Feindl Márton – Tir Jeromos*
2. körzet: *Bauerle Márton – Wolf Mátyás*
3. körzet: *Szélig Gáspár – Mayer Mátyás*
4. körzet: *Szebényi Mihály – Nagy Simon*
5. körzet: *Schausenbacher Mihály – Preller József*

1903. április 19-én került a községi tanács ülésén napirendre az új templom építési és festési munkálatai támogatásának ügye. A községi tanács tizenkét-tizenháromezer koronát szavazott meg erre a célra. A jegyzőkönyv szerint az ülésen negyvenkét képviselő vett részt, s nevek közül csak kilenc magyar, a többi német.

A németek bekapcsolódtak a településen alakult különböző egyesületek munkájába. A legtöbb, a XIX. század utolsó harmadában alakult egyesület alapszabályzatában úgy fogalmaztak, hogy a szervezetnek „minden magyar állampolgár a tagja lehet”. Az egyesületek tagságában tükröződött a település etnikai összetétele. Ugyanakkor voltak olyanok is, amelyben csak németek, illetve magyarok vettek részt. A németeknek saját egyesületeik is voltak, amelyeket maguk alapítottak (pl. a Lövésztestület, amelynek tagjai csak német parasztgazdák lehettek. Bár alapszabályzata ennek is úgy fogalmazott, hogy minden bátaszéki római katolikus felvételét kérheti, mégsem fordult elő, hogy magyar származású lépett volna az egylet tagjai közé.

A másik, a németek által alapított egyesület a Máriacelli Társulat, amelyet 1832-ben kezdte működését. Az 1872-es és 1901-es alapszabályokat német nyelven írták. Tagságáról névsor nem maradt, csak a zárandoklatokról németül írt útikönyv szerzőjét, *Michéli Mihályt* ismerjük név szerint. Mivel az egyesület tagságát a vallásuk gyakorlása, elmélyítése kötötte össze, feltételezhető, hogy rendezvényeikben, zárandoklataikon nem csak a német lakosság vett részt.

Az egyesületi tagság a német lakoságnak a társadalmi élet, a szórakozás, az egymással való találkozás lehetőségét, a közéletbe való bekapcsolódást jelentette. Egy egyesület tagjainak lenni kötelezettségekkel járt. A mindennapok során is az egyesületi alapszabályzatot betartva kellett élni, cselekedni. Így ez nevelő célzatú és hatású is volt. Ezek az egyesületek az ifjúság szabadidejének szervezésén túl bizonyos nevelési feladatokat is elláttak (pl. a Katolikus Ifjúsági Önképzőkör).

A sehová sem tartozás vezethetett olyan cselekedetekhez, amilyenről 1902. december 7-én a Bátaszék–Sárköz hetilap is tudósított. Néhány bátaszéki fiatalember kilépett az ifjúsági egyletből, mivel a szabályzatának nem voltak hajlandók alávetni magukat. Így elfoglaltság híján az utcán garázdálkodtak. Egy táncmulatság után verekedésbe is keveredtek. A cikk név szerint is megnevezte az elkövetőket, akik már

a bátai apátságot Jány Jakab Ferdinánd olasz származású földesúr kapta meg, aki birtokai központjával Bátaszéket jelölte ki. Jány már az 1710-es évek elején foglalkozott a környék betelepítésével, mivel a török kivonulása után a vidék majdnem lakatlan maradt. Először szerbekkel próbálkozott, majd Németországba küldött ügynököket telepesek verbuválására. 1718-ban kezdődött el a németek betelepítése, akik három évi adómentességet is kaptak. Helyreállította számukra a középkori templom szentélyét, s papot is küldött Bátaszékre. A telepítés nem csak Bátaszékre, hanem a környező apátsági birtokokra, Leperdre, Dolinára, Furkóra, Kövesdre és Lajvérra is kiterjedt. A település fejlődése Jány 1727-ben bekövetkezett tragikus halála után is folyt, sőt az 1739-es nagy pestisjárvány sem tudta lassítani. Közben az új apát, Kollonich Zsigmond bécsi érsek a régi templomot átépíttette, s toronnyal látta el. Kollonich halála után 1751-től Mária Terézia a birtokot és Bátaszéket a bécsi Teréziánumi Akadémiának adományozta az ott nevelkedő magyar ifjak eltartására. A XVIII. század közepére Bátaszék jelentős mezővárossá fejlődött. Lakossága meghaladta a kétezret, a németek mellett jelentős magyar és szerb népesség is élt a városban. A katolikusoknak és a szerbeknek is volt templomuk, és a szerb gyerekeknek már ekkor külön tanítója volt. E korból valók Bátaszék legszebb műemlékei, az Orbán-, a Kálvária-, és a Mária-kápolnák, a teréziánumi épületek közül az 1770-es években épült kastély (mai Városháza), a XVIII.-XIX. század fordulóján készült számvevőség székháza (volt tévésziroda).

A lakosság főleg mezőgazdasággal foglalkozott, de a XVIII. század közepétől jelentős céhes ipar is ott honra lelt Bátaszéken. A fazekasok, ácsok, bádogosok, kőművesek, bognárok, lakatosok, takácsok és a csizmadiaalkottak ilyeneket. A bátaszéki céhes múlt értékes emléke az az 1848-ból származó céhzászló, amely ma az egyházművészeti kiállításon látható.

A mezőváros fejlődését az is mutatja, hogy lakossága tovább nőtt. A XVIII. század végére há-

romezerre emelkedett, a XIX-XX. század fordulóján elérte a hétezeret, s azóta alig változott. A XIX. század legfontosabb eseménye az 1848-as forradalom és szabadságharc volt. Bátaszéken is sokan támogatták a szabadság ügyét. Három századdal alakult meg a helyi nemzetőr zászlóalj, s majdnem hatszázan szolgáltak benne (564 főnyi legénység és 33 tisz) magyarok és németek vegyesen. 1849-ben, amikor a Dunántúl a császáriak kezére került, osztrák helyőrséget helyeztek Bátaszékre.

Az 1860-as évek közepén egy tűzvészben a település nagy része megsemmisült, ám az újjáépítés gyorsan megtörtént. A fejlődés innen töretlen az I. világháborúig. 1866-ban a város táviróállomást kapott, 1871-73 között pedig megépült az első vasútvonal, a dombóvári. A 1890-es években összeköttették Bátaszéket Szekszárddal is, majd elkészült a pécsi, végül a bajai vonal és a dunai híd, így Bátaszék jelentős vasúti központtá vált. A bajai hidat 1908-ban adták át, s ekkor készült a mai vasútállomás épülete is.

A századforduló legnagyobb eseménye az új neogótikus templom felépítése volt, melyet 1903-ban szenteltek föl. Az I. világháború, majd az ezt követő elcsatolások rázták meg mélyebben a bátaszéki társadalmat, 1921-ben ugyanis a helybeli szerb kisebbség egy-két család kivételével papostól-tanítóstól Jugoszláviába költözött. A két világháború közti konszolidált állapotokat újabb megpróbáltatások követték a II. világháború végén, melynek eredményeként Bátaszék lakossága nagyobb részben kicserélődött. Közel négyezer svábot telepítettek ki Németországba. Helyükre bukovinai székelyeket (főleg józseffelviakat) és felvidékieket (Udvard, Nagysalló, és Szenc környékéről) telepítettek, de elszórta délvidékiek is jöttek, s akadt egy-egy egyéni betelepülő is az ország különböző részeiről.

Így él együtt ma is ez a három gyökerű népesség, s építi Bátaszéket, mely 1995-ben visszakapta régi városi rangját.

több ízben is követtek el kihágásokat, több alkalommal bántalmaztak másokat. Ezért is állíthatjuk bizonyossággal, hogy az egyesületek az ifjúság nevelésének színterei voltak, az azok munkájában résztvevők magasabb erkölcsűek voltak, mint garázdaságra hajló, egyleten kívüli társaik. Ezek a szervezetek gondoskodtak a szabadidő szervezett eltöltéséről, így fontos szerepet tölthettek be a település életében.

A Bátaszéki Lövésztestület

A bátaszéki németiség legrégebben alapított egyesülete a *Bátaszéki Lövésztestület (Jäger Milizkorps Verein)*, amelynek tagjait a köznyelv csak burgerekként említett. Az egylet alapításának éve 1736, a németiség betelepülésének első évtizedei. Kétszáz évvel később megjelent, az egylet tevékenységéről szóló tudósítások is 1736-ot említik az alapítás éveként.

A lövészegyletek hagyománya német területeken, illetve németek által lakott vidékeken az őrségállítás kötelezettségétől megszabadultak a németek, de a Bátaszéki Lövésztestület megalapítása valószínű ezzel hozható összefüggésbe. *Hermann Egyed* szerint nem volt ritkaság az ilyen egyesület. A Bátaszékre települt németek az egylet alapításával valószínű otthoni hagyományt akartak feleleveníteni. Német területeken már a XV. században voltak olyan egyesületek, amelyekben a kézi lőfegyver használatával a célba lövést gyakorolták. *Nürnbergben*, majd később *Augsburgban* is működött ilyen.

A lövészet századokon keresztül a legnépszerűbb és legelső sportok közé tartozott. Ennél a tevékenységnél természetesen védelmi szempontok is szerepet játszottak. A német telepések először a felső-magyarországi városokban alapítottak ilyen egyleteket, a XVI. században például *Késmárkon*, *Selmecbányán*, *Szepesváralján*. 1523-ban *Sopronban*, 1696-ban *Budán* alakult lövészegylet. A németeknek a XVIII. században Magyarországra történő betelepülése után már nem jöttek létre ilyen egyletek. A Bátaszéki Lövésztestület megalakulása egyedi eset volt az új hazában. Az egyletnek közvetlenül a betelepülést követő gyors megalapításában nagy szerepet játszhattak az otthonról hozott hagyományok. 1721-ben, amikor az első betelepítő, *Jány Jakab Ferdinánd* apát maga is ellátogatott Bátaszékre, az itt élő első telepések már fél éve teljesítettek fegyveres szolgálatot. Jány apát ugyanis úgy szerződött a betelepülőkkel, hogy háromévi teljes adómentesség után évi fél forintot fizetnek fejenként és felváltva fegyveres őrséget adnak, mivel a vidéket gyakran veszélyeztették különféle rablóbandák. De jött a hideg, a tél, és a szolgálat számukra egyre terhesebbé vált. Ezért azt kérték Jánytól, hogy kössön velük új szerződést. Készek voltak több pénzt fizetni, csak engedje el az őrszolgálatot. Ebbe Jány beleegyezett, és három forintot kért tőlük évente. Hajlandó volt arra is, hogy bármikor visszatérjenek az első szerződésre, erre azonban nem került sor. Az egylet 1736-os alapítása idején a németiség betelepítése Bátaszékre még nem fejeződött be, de ők és utódaik az akkor elfogadott alapelvek szerint több mint százharminc évig háborítatlanul működtethették a szervezetet.

A XIX. század utolsó harmadában megszaporodó egyletek tevékenységét a belügyminiszter rendeletekkel kívánta szabályozni, felügyelni. A Lövésztestület alapszabályai nem feleltek meg az egyleti törvények követelményeinek, ezért az 1867-es kiegyezés után nem nyertek felsőbb hatósági jóváhagyást. A magyar királyi belügyminisztérium rendelkezése folytán a szekszárdi szolgabíróóság 1874. augusztus 21-i 3115. számú végzésével feloszlatta az ősrégi Bátaszéki Lövésztestületet, ugyanakkor engedélyezte, hogy új alapszabályai bemutatása után szabályos egyletként folytathassa tevékenységét. Így alakult újjá 1874. szeptember 18-án Bátaszék egyik legrégebben alapított egyesülete. Működése 1736 óta tehát gyakorlatilag folyamatosnak mondható.

Az egyesület céljai

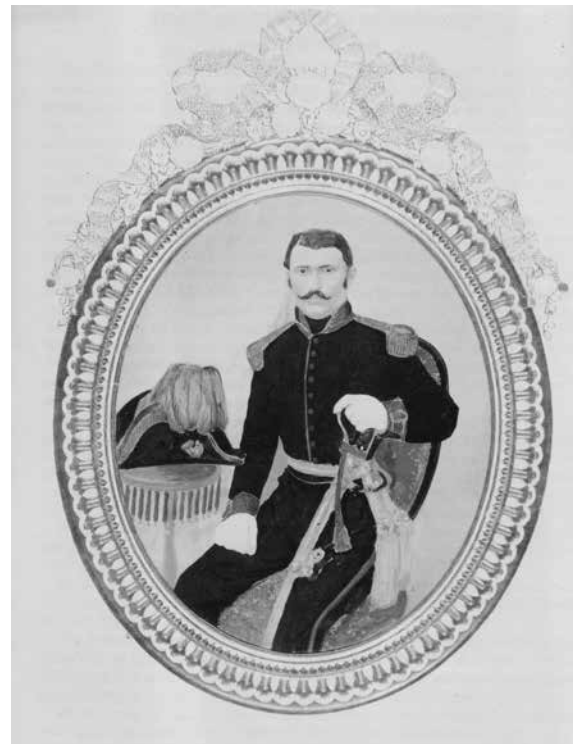
Az egyesület 1874-es alapszabályzatában a következő célokat rögzítették: „A bátaszéki római katolikus hitvallású istentiszteletek és körmenetek alkalmával testületileg egyenruhában és fegyveresen az egyesület zenekarának kíséretével kiállni és ezáltal az ünnepélyességet emelni”. A következő ünnepnapokat határozták meg, amelyeken megjelennek: nagyhéten a Szentsír őrzését vállalják, valamint húsvét, pünkösd, szentháromság vasárnapján, a templomban búcsú napján, Úrnapján, Mária mennybemenetele napján, ő császári királyi felségének születésnapján és augusztus 20-án, Szent István király napján. Az alapszabályban meghatározott napokon az egyesület tagjai egyenruhába öltözve a templom előtt sorakoztak és a nagymise fontosabb részeit, például az átváltoztatást díszsörtűzzel kísérték (*Hohmann Anna* közlése). Ha az egyesület bármely tagja, illetve volt tagja meghalt, annak temetésére egyenruhában és zenekarral vonultak ki a burgerek.

Másik célként azt jelölték meg az alapszabályban, hogy lögyakorlatok tartásával, versenyek rendezésével fegyverkezésben, illetve céllövészetben gyakorolják magukat. Hogy kitűzött céljaikat megvalósíthassák, előírták: minden egyesületi tag az egyesületi ruhát és fegyverzetet a saját költségére köteles beszerezni. Ezen felül a céllövészek gyakorlására szükséges lőszerrekről is mindenkinek magának kellett gondoskodnia. Az éves tagdíjat, amely negyven forint volt, minden évben az egyesületi zászló szentelésének évfordulóján (Szentháromság vasárnap) kellett az egyesületi pénztárba befizetni. Az ünnepélyesség emelése céljából az egyesület saját zenekart tartott fenn, a karmester és a zenekar kiképzéséről is maga gondoskodott. Hogy a zenekari próbákat megtarthassák, külön termet béreltek, a céllövészek gyakorlására pedig lövölde helyiségről is gondoskodtak.

Az egyesület tagjai, köteleességeik és büntetésük

Az egyesület tagja lehetett az alapszabály szerint „minden bátaszéki római katolikus hitvallású polgár, ha nagykorú, önálló, nős” és aláveti magát az egyesület alapszabályzatának. Az aktív, szolgálatban levő tagok az egyesületbe való belépés után tizenhárom évig voltak kötelesek szolgálni. Csak ezután léphettek a kiszolgált, illetve a tiszteletbeli tagok sorába. Tiszteletbeli tagok nemcsak ők, hanem tekintélyes és idősebb polgárok is lehetnek, akik szolgálatra már koruknál fogva alkalmatlanok voltak. Az egyesületi pénztárba húsz forintot tartoztak évente fizetni. Az egyesület a tagjaitól feltétlen fegyelmet és az alapszabályok betartását követelte meg. A legkisebb vétséget szigorúan büntették: kizárták a tagok sorából azt, akinél „a felvétel alapjául szolgáló tulajdonságok” továbbra már nem álltak fenn. Azt a tagot, aki tolvajlás vétségét követte el, azonnal kizárták az egyesületből. Egyenruháját és fegyverzetét az egyesület javára elvették, hiszen ezzel a magatartásával annak jó hírnevét veszélyeztette. Nagyon szigorúan jártak el azokkal szemben is, akik az előírt kivonulásokon nem jelentek meg. Pénzbírsággal büntettek a következő esetekben is: ha valaki fegyelmezetlenül viselkedett, vagy a kitűzött órától megkésett, ha valaki valamely ülésen nem jelent meg, vagy kivonulás alkalmával tisztátalan ruhában és fegyverzetben, rendetlenül állt ki. Sokat adtak a rendezett külsőre.

Mint már említettük, minden tag maga szerezte be egyenruháját és fegyverét. A tizenhárom szolgálati év letelte után lehetőség nyílt, hogy ezeket az új tagok átvegyék. Aki azonban elhanyagolta egyenruháját és fegyverzetét, az a bekerülési költségének csak egy részét kaphatta vissza. A tagok az egyesületben feletteseiknek feltétlen engedelmességgel tartoztak és utasításukat be kellett tartaniuk. Feljebbvalóiknak akkor sem szólhattak ellen, ha azok hibáikat esetleg felrótták nekik. Az ilyen vétségeket is pénzbírsággal büntették.

Karl Mayer, Neez Karlnak is nevezték, 1820-ban született Bátaszéken. A képen az úgynevezett régi díszegyenruhában, mint főhadnagy. Később kapitány, majd községi bíró lett.

Az egyleti tagoknak egymással és az egyleten kívüli személyekkel szemben is példamutatónak kellett viselkedniük. Egymást sértő kifejezések használata, gorombáskodás és illetlen viselkedés pénzbüntetéssel, súlyos esetben az egyletből való kizárással járt. Az alapszabály tagokkal szembeni szigorú elvárásai alapján is megállapítható, hogy az egyletnek csak becsületes, erkölcsileg kifogástalan személyek lehettek tagjai, olyanok, akik a település lakossága előtt köztiszteletnek örvendtek.

Az egyleti tagság elég súlyos anyagi terheket rótt a belépni kívánókra (egyenruha, fegyver, lőszer, tagdíj). Ezt nem mindenki tudta vállalni. Ezért valójában csak a település jómódú német származású parasztjai lettek az egylet tagjai. Ezt bizonyítja az 1874-ben íródott alapszabályt aláíró tagok és a '20-as években készült csoportkép hátoldalán szereplők névsora is. A felvételt nyert személyek vagyona és elismertsége már önmagában kellő biztosítékot jelentett arra, hogy a szigorú egyleti előírásokat betartsák. A bátaszéki idős emberek visszaemlékezései is ezt támasztják alá. A Bátaszéki Lövésztestület a helyi németek egyesülete volt. 1736-os alapításától 1945-ig kisebb megszakításokkal folyamatosan működött. Az 1874-es alapszabálya magyar nyelven íródott. Régebbi egyleti iratok sajnos nem állnak rendelkezésünkre.

Az egylet vezényleti nyelve a német nyelv volt (pl. a Kompanie marsch! [Csapat indulj!], a Kompanie halt! [Csapat állj!], a Habt acht! [Vigyázz!], a Schultert! [Igazodj!], a Laden! [Fegyvert tölts!] és a Feuer! [Tűz!] voltak az alapvezényszavak).

A híres, kőművesekből álló bátaszéki vonózenekar Ankarában, 1929-ben

Az egyesület egyenruhája és fegyverzete

A burgerek díszes egyenruhájára, szép selyemzászlójára még sokan emlékeznek. Szerencsére a megmaradt csoportképeken ma is megcsodálhatjuk az egyenruhát és a zászlót.

Az egyenruha és a fegyverzet pontos leírását az 1989-es újjáalakulási alapszabályzat tartalmazza. A fejfedő: fekete nemezkalap, bal oldalon aláhajtható kék tollbokrétaival, lakk szegéllyel, a kalapok bal oldalán kék szalagon, mint alapon a testület nevének BLT kezdőbetűiből (Bátaszéki Lövésztestület) alakított, cserlombokkal körített, sárgarézből való monogram, a kalapot 1 cm széles kék szalag köríti.

A parancsnoknál a tollbokréta középen volt, a kalapot fehér szalag körítette. A monogram bal oldalán volt arany alapon. A szegély két oldalt fel volt hajtva, felül le volt kerekítve és ezüstszegély zárta.

A burgerek sötétkék antillát és nadrágot viseltek. Az antillát két sor, a testület monogramjával (BLT) ellátott sárgaréz gomb díszítette. A nyakánál és az ujjánál, valamint a nadrág oldalán levő díszítés világoskék volt. Díszkivonulásokon a parancsnokok ezüst vállbojtot, a mellüknel ezüst sípzsínórt viseltek, a kardjukon is ezüst bojt volt. A zászló tartó vállbojtja sárga volt. A parancsnokok és a zászló tartó kivételével az összes tag sárga bőrvet és ugyanolyan töltenytáskát hordott, amelyre a testület sárgarézről vert, cserlombokkal díszített monogramja volt erősítve.

A tiszteknek különböző rangjelzéseik voltak. A parancsnok jelzése a galléron és a ruhaujj szélén körülfutó 13 mm széles ezüstpaszomány. A parancsnok rangjelzése három ezüstség, az osztályparancsnoké kettő, a szakaszparancsnoké egy. Az őrmester jelzése a galléron és a ruhaujj szélén körbefutó 13 mm széles fehér gyapjúból készített paszomány, 3 fémgomb. A tizedes két fémgombot viselt, paszománya nem volt. Az egylet már a XVIII. században rendelkezett fegyverzettel. A burgerekről eddig ismert legrégebbi írásos emlék 1824-ből származik. Ez a feljegyzés azokat a veszekedéseket említi, amelyek a magyarok és németek között a vasárnapi mise rendje miatt törtek ki. Ez a dokumentum egyenruhába öltözött „lúdözöket” említi, szám szerint huszonnégyet. Ünnepi istentiszteletek alkalmával a „lúdözök” a templom ajtóban álltak. Lövéseik után a lőpor füstjétől és erős szagától alig lehetett

a templomban megmaradni. A püspök 1825. május 13-án kelt rendelete szerint a „lúdözőknek” (tizenkét magyar és tizenkét német, az előbbiekkal karddal) a templom előtt kellett felsorakozniuk. A németek csak a Szentháromság-szobor előtt lőhettek. Aki ezt a rendeletet megszegte, az tizenkét botütést kapott büntetésként.

A lövésztestület működésének hatása a magyarokra

A püspöki rendelet magyarokat említett, akik karddal rendelkeztek és németeket, akik lőttek. Erre a magyarázat a következő: A német lövésztestület működése hatással volt a magyarokra. Megalakították saját lövészegyletüket. Az alapítás pontos éve ismeretlen. Az azonban biztos, hogy az egylet 1824-ben már létezett. Erről tanúskodnak a már említett feljegyzések és a püspök rendelete. A magyar lövészegylet tagjai is tartottak lógyakorlatokat. Istentiszteleteken is részt vettek. Az egylet működése a XIX. század végéig nyomon követhető. Ebből az egyletből alakult akkor a tűzoltók egyesülete. A burgereknek 1824/25-ben tehát voltak fegyvereik. A hagyomány szerint fegyvereiket az 1848/49-es magyar szabadságharc vagy az abszolútizmus évei alatt vették el tőlük. Az 1870-es években (egy másik változat szerint 1852-ben), amikor *Ferenc József* császár magyarországi körúton járt, a bátaszéki burgerek is megjelentek a császár előtt *Dunaszekcsőn* (egy másik változat szerint Szekszárdon). Pompás öltözetükben vonultak ki a fogadásra a burgerek, de nem voltak fegyvereik, kezükben egy botot tartottak. Ekkor őfelsége lecsatolta kardját és átadta a vezetőjüknek. A mindenkori parancsnok valóban egy egyenes tiszti kardot viselt, míg a többi tiszt és a csapat többi tagjainak kardja hajlított volt. Kivonulásakor a tisztek csak kardot, az altisztek és lövészek puskát vittek. A '20-as évek végén *Wendl*-fegyvereket szereztek be. A fegyverzet és az egyenruha leírása is bizonyítja, hogy annak beszerzése milyen költséges volt. Csak az engedhette meg magának, aki megfelelő anyagi háttérrel rendelkezett, jómódú családból származott. Még a szabályzatban is elismerték, hogy az egyenruha és fegyverzet beszerzése és azok folyamatos karbantartása nagy anyagi terheket ró a tagságra. Ezért a szabályzat gondoskodott arról, hogy a tagok a testületi kivonulásokra a pénztárból a közgyűlés által megállapított kivonulási illetményben részesüljenek.

Szentháromság vasárnapján tartották az éves közgyűlést. A mindenkori parancsnok házában felállított sátorban közös étkezésre gyűltek össze a tagok. A tagság étellel és itallal történő megvendégelése nem kis anyagi áldozatot jelentett a parancsnok számára. (Hohmann Anna közlése).

Az egylet felépítése

Az egylet 1874-es újjáalakulása az akkor hatályos jogszabályok alapján történt. A szervezet vezető testületei a közgyűlés, az egyleti választmány voltak. A legfőbb szerv az évente, Szentháromság vasárnapján megtartott közgyűlés volt, amelyen minden tagnak részt kellett vennie.

Ervényes határozathoz a tagok szavazati többségére volt szükség. A szavazatok egyenlősége esetén az elnök szavazata volt a döntő. A szavazás titkosan vagy felkiáltással történt. A titkos szavazást az elnök rendelhette el, illetve a tagok kérhették (legalább tíz tag írásban). Az alapszabály pontosan rögzítette, melyek azok a kérdések, amelyről a közgyűlés hivatott határozni (pl. az egylet megszűnése, az alapszabály megváltoztatása, tagok kizárása). Az egylet tisztviselőit és tiszteiket háromévenként választották. Az egylet vezetőségéhez tartoztak az elnök, alelnök, jegyző, pénztárnok és a szolgálatban levők tisztjei. A tisztségek betöltéséért fizetés nem járt, és csak az egylet tagjait lehetett megválasztani. Az úgynevezett szolgálatban lévő egyleti tagok

Michael Micheli kapitány 1885-ben született Bátaszéken. A lövészegylet kapitányát 1931-ben községi bíróvá választották és ebben a tisztségében 1934-ben és 1937-ben is megerősítették. 2023 áprilisában avatták fel emléktábláját a helyi Polgármesteri Hivatal falán.

közvetlen felettese a kapitány volt. Ő vezényelte az egyleti tagokat a testületi megjelenések alkalmával, ügyelt a szolgálati utasítások megtartására, a tisztkarral egyetértve kisebb pénzbírságokat is kiszabhatott. A kapitány alárendeltje két főhadnagy, azoké négy őrmester és négy tizedes volt. Az egylet egy századból állt, amelyet négy szakaszra osztottak.

Az egyleti zászló

A szervezet jelvényei az egyleti zászló és pecsét voltak. A Lövésztestület zászlaját 1857-ben szentelték fel. Zöld selyemből készült, arannyal hímezték, a Szentháromság képe volt rajta és a következő felirat: „*Éljen a bátaszéki Lövésztestület!*”

A múlt század végén a honvédelmi miniszter rendeletének megfelelően megváltoztatták az egyenruhákon a rangjelzéseket: minden arany és sárga díszítést ezüstre, illetve fehérre kellett cserélniük. Ekkor időszzerűnek látták új zászló készítését is. Ezzel *Kleiszner* György helyi szabómestert bízta meg, aki kilencszáz koronáért vállalta el a feladatot. Az egylet számára már két ízben is készített egyenruhákat, amelyekkel a tagok nagyon meg voltak elégedve. 1886-ban ötszáz, 1900-ban 3600 koronáért szállított egyenruhákat.

Az új zászlót 1903. június 7-én szentelték fel. Az eseményen a település összes egylete jelen volt. Az ünnepség a Szentháromság téren zajlott, ahol erre az alkalomra emelvényt állítottak fel. Reggel fél kilenckor a Lövésztestület az ünnepélyen résztvevő többi eglyettel az új zászlóért vonult, amit koszorúslányok kíséretében vittek az ünnepség színhelyére. A zászlót *Holndonner* Ferenc plébános szép beszéd kíséretében szentelte fel. A beszentelés után szegeket vertek az új zászló rúdjába. Elsőként a zászlóanya, majd a plébános úr, őt követően pedig *Mittweg* Henrik uradalmi főtiszt és más községi, valamint egyházi előjárók vertek szöveget a zászlórúdba. Az egylet rézszegeket készíttetett és árusított. Megvásárlásával a vevő hozzájárult az új zászló költségeihez. Nevét a szeg fejére gravírozták, és ezt a szeg az ünnepélyre érkezett közönség előtt verhetette a zászlórúdba, nyilvánossá téve, hogy anyagiilag támogatta az eseményt. (A zászlórudat ma a katolikus templomban őrzik.) Ezután szentmise következett, amely után hazakísérték a zászlóanyát. A testület délben százhatvan személyes ebédet adott. Ezen többen is beszédet mondtak és méltatták az egylet tevékenységét. Mások mellett *Holndonner* Ferenc plébános és *Szám* József tanító emelkedett szólásra. A jeles nap táncmulatsággal fejeződött be. Az eseményről szóló cikkből megtudhatjuk még, hogy az ünnepség megszervezésében nagy szerepe volt *Schuller* József tanítónak. Az új zászló is zöld selyemből készült: az egyik oldalán a Szentháromság, a másikon Magyarország védasszonyának, a boldogságos Szűznek a képe volt látható. A szentelés alkalmával a zászlóanya szalagot kötött a zászlóra, amelyen az „*Istennel a királyért és hazáért. Janovits Károlyné 1903*” felirat volt olvasható.

Az utolsó kaptány Stefan Müller, díszegyenruhában

Fóris Zsolt felvételei

Tudósítások az egyletről a helyi sajtóban

1903. október 4-én szentelték fel az új templomot. *Troll* Ferenc címzetes püspök, a pécsi püspök képviselőjében vonattal érkezett erre az alkalomra Bátaszékre. Fogadásán megjelentek a burgerek is zenekarukkal. Másnap az új templom szentelésén is jelen voltak, a szentmise után jókívánságaikat fejezték ki a díszvendégeknek.

1904-ben az egyesület azzal a kéréssel fordult a plébánoshoz, hogy továbbra is engedélyezze, hogy zenekaruk játszhasson a templomban, mivel egy püspöki rendeletre hivatkozva korábban megtiltotta azt. Az egylet ezzel a kérésével a püspököt is megkereste, aki számukra kedvezőtlen választ adott. X. *Pius* egyik rendelkezése szerint ugyanis

a templomokban zenekarok és más zajos hangszerek (dob, cintányér, csengő, zongora) használata tilos volt. Így a burgerek zenekara is végleg száműzetett a templomból.

A jegyző 1925-ből származó feljegyzése megőrizte az egylet akkori vezetőségének nevét. Az elnök *Wolf Vince*, az alelnök *Reinauer István*, a jegyző *Kammermann Máttyás*, a pénztárnok *Schwartz György*, a kapitány *Michéli Mihály* volt.

1930. február 1-jén *Michéli Mihály* kapitánnyal való beszélgetést közlő cikk jelent meg a Tolna Megyei Újságban. Ez is hangsúlyozta, hogy az egylet majd kétszáz éves. Az akkori tagság létszáma negyvennyolc fő volt. Az olvasók részletes tájékoztatót kaptak az egyesület felépítéséről, szigorú szabályairól, egyenruhájáról, fegyvereiről, az egylet céljairól és tevékenységéről. A kapitány elmesélte, hogy az egylet a település szerb megszállása idején nem működhetett (Bátaszék szerb megszállása 1918. december 8-tól 1921. augusztus 20-ig tartott). Ez idő alatt elrejtették az egylet egyenruháit és fegyvereit. A szerbek elvonulása után a kapitány minden tagot felkeresett, neki volt köszönhető, hogy a burgerek a következő nap a bevonuló magyar hadsereget teljes pompában fogadhatták.

Az egylet feloszlása

Az egyletről szóló utolsó feljegyzés 1945-ből származik. Az 1945-ben a belügyminiszter minden egyesületre kiterjedő ellenőrzést rendelt el. A Magyar Közlöny az évi 78. számában megjelent 20/165/1945. BM rendelete alapján minden egyesületnek jelentést kellett tennie az alispánnak arról, hogy

- milyen tevékenységet fejtett ki az egyesület 1939. január 1. óta,
- érvényesül-e politikai szempont az egylet működésében,
- 1939. január 1. óta kik és milyen tisztséget viseltek az egyletben,
- a vezetők milyen szolgáltatást tanúsítottak 1939. január 1. óta,
- az egylet milyen intézkedéseket tett, hogy az egylet működését az új demokrácia szellemével összhangba hozza?

Tulajdonképpen ez a rendelet tette lehetetlenné a burgerek és más egyesületek további munkáját.

1945. augusztus 13-án kelt a bátaszéki jegyző jelentése: „*A Bátaszéki Lövésztestület, amelynek célja az istentiszteletek és az ünnepélyek fényének emelése volt, feloszlottnak tekinthető, mert felszereléseiket – egyenruha, fegyverek – az oroszok magukkal vitték, a testület tagjai pedig elszéledtek.*”

Ez az egylet – amely a lakosság soraiból történt önkéntes jelentkezéssel jött létre és több mint kétszáz évig működött – a bátaszéki németek első egyesülete volt. Több mint kétszáz éven át igen eredményes és szép munkát végzett. Nemcsak azzal, hogy a vallási és állami ünnepeken díszes megjelenésével az ünnep fényét emelte, hanem azzal is, hogy a lakosság egy részének – jelentős anyagi áldozatot is vállaló tagjainak – rendszeres sportolási lehetőségét biztosította.

A 2016-ban Európa Év Fája díjat nyert Molyhos tölgy az Orbán kápolnával

Források jegyzéke:

- A bátaszéki bürgerek (Tolna megyei Újság) 1930. febr.1
Ajándék az új templomnak 1902. nov. 30.; 1903. júl. 12.
Alapszabálygyűjtemény – Tolna Megyei Levéltár (TML)
Alispáni iratok (1925) TML
A lövésztestület kérvénye 1904. ápr. 3.
Az új templom megáldása 1903. okt. 11.
Bátaszék I-II. Heimatbuch der Großgemeinde Bátaszék / Badeseck im Komitat Tolna (Ungarn) – redigiert von Johannes Göbelt, Minerva Pécs, 1990.
Bátaszéki Katolikus Ifjúsági Önképző-kör alapszabálya 1898. ápr. 18. TML
Bátaszék község iratai 46/1946. TML
Bátaszéki Lövésztestület alapszabálya 1874. szept.18.; 1898. jún. 12. TML
Bátaszéki világjárók (Tolna megyei Népújság) 1978. jan. 13.
Bátaszék – Sárköz hetilap (Bátaszéki Városi Könyvtár)
Gimesi József (1946-47): Szülőföldismereti jegyzetek II. füzet (Csanádi gyűjtemény, Bátaszék)
Hermann Egyed: A bátaszéki németek és népdalaik, Budapest, 1929.
Hermann Egyed: Bátaszék műemlékei (A kézirat a bátaszéki római katolikus plébánia levéltárában. Leltári szám: III.)
Joó Károly: Emléklapok a bátaszéki új templom fölszentelése alkalmából, Szekszárd, 1903.
Kaczián János: Öngazgatás és társadalmi rétegződés az egyesületekben, (Szerk. Nemes István) Dunántúl településtörténete VIII / 95-101. Pécs, 1990.
Községi képviselőtestületi választások 1902. nov. 30.
Magyar Statisztikai Közlöny – Népszámlálás 1900; 1910 Bátaszék TML
Márfi Attila: Baranya vármegye egyesületei (1867-1914) Baranyai helytörténetírás, Pécs, 1985-86; 193-214.
Mariazeller – Bruderschaft /Mariazell-i Társulat alapszabálya 1901. Egyháztörténeti kiállítás – Bátaszék
Michéli Mihály 1908. 8./5. Bátaszék „Weganzeiger zu dem Graden Orte nach Groß – Mária – Zell” (Im Besitz von Maszler Józsefné Bátaszék Szabadság u. 6.)
Novák István: Bátaszék sporttörténete, Bátaszék, 1965.
Új zászló 1903. ápr. 19.
Útonállók 1902. dec. 7.
Zászlószentelés 1903. jún. 14.